

Research Paper

Spatial Planning of Tourism Development in Rural Areas of Markazi Province

Razieh Nouri¹, *Abbas Amini²

1. PhD Student, Department of Geographical Sciences and Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
2. Associate Professor, Department of Geographical Sciences and Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Citation: Nouri, R., & Amini, A. (2024). [Spatial Planning of Tourism Development in Rural Areas of Markazi Province (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 15(2), 350-363, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2024.370256.1902>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2024.370256.1902>

Received: 03 Jan. 2024
Accepted: 19 Feb. 2024

ABSTRACT

Planning for sustainability of rural tourism requires basic spatial studies. So far, more than 30 villages in the Markazi province have been targeted as key villages of rural tourism, which are not necessarily all susceptible to sustainable tourism development, nor are such capabilities limited to this number. This research, as a basic spatial study in rural tourism planning and policy-making, has focused on 130 tourism-related villages across the province. The needed data were gathered primarily by self-designing a comprehensive worksheet, including the location of villages, structural and human prerequisites of tourism, types of attractions and exploitable tangible and intangible heritage, job opportunities, products and events, and drivers and obstacles of rural tourism development. Considering the three principal components of "heritage and tourist attractions," "tourism infrastructure and facilities," and "tourism employment and entrepreneurship" as necessary prerequisites and desirable outcomes, four distinct groups were identified for strategic planning of rural tourism. Only ten villages were prone to sustainability in tourism development with a simultaneous favorable situation in all triple dimensions. On the other hand, tourism was found to be an inappropriate option for 22 villages, lacking strategic priority in 48 other villages. More importantly, 50 villages with the ability and priority to realize the development and sustainability of tourism were also identified and introduced in three distinct subgroups with different strategic requirements in policy making and planning.

Key words:

Rural tourism, Spatial organisation, Strategic planning, Markazi Province

Copyright © 2024, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

S

ustainability of rural tourism requires basic and spatial planning studies. Due to a lack of planning for the participa-

tion of local communities in the process of rural tourism development, tourism has not been able to motivate the economic growth of Iranian villages and the sustainable livelihood of their villagers. 25 villages of the Markazi Province have introduced as tourism destinations. Many others have potential or realized capacities and heritages for tourism in historical, cultural and natural contexts,

* Corresponding Author:

Abbas Amini, PhD

Address: Department of Geographical Sciences and Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Tel: +98 (913) 1290940

E-mail: a.amini@geo.ui.ac.ir

all 130 are identified and investigated in this study. The purpose is to classify these villages for strategic planning toward the sustainable development of tourism and to answer the question of which villages have the real potential for tourism development, their long-term sustainability, and their contribution to the livelihoods of their residents. Further, what is the causal path of their tourism development?

2. Methodology

The present study focuses on 130 villages of Markazi province that have been introduced as key villages of rural tourism or have potential in different types of tourism. Data were gathered primarily through surveys and field operations. To this end, a comprehensive worksheet on the situation and accessibility of villages, various aspects of structural and human requirements needed for the formation and prosperity of tourism, the types of attractions and potentials, any related activities and businesses, related products and events, incentives and barriers to the development of different types of rural tourism at the provincial level, has designed, validated and completed interviewing the local village managers.

3. Results

The variables and indicators were entered into the statistical factor analysis model to reduce the data dimensions. Three factors of "tourism heritage and attractions," "tourism employment and entrepreneurship," and "tourism infrastructure and facilities" were extracted as distinct prerequisites, independent and complementary aspects of rural tourism development. The first and third factors are, in fact, necessary and sufficient conditions for the formation of rural tourism, and the second one is the result and outcome of its favorable and sustainable development. Based on positive or negative factor scores, the villages were divided into four distinct groups. In the best situation, in all three areas, they received positive scores in the second negative in one, then they only had positive scores in one field, and in the most unfavorable situation, none of the three aspects were positively scored. Also, by structural and causal analysis of collected survey data, the proposed theoretical path for rural tourism development in rural provinces was not confirmed in villages lacking talents and priorities and was confirmed for talented and priority villages with superiority of the role and position of history and culture over natural heritages.

4. Discussion

Only 10 villages were positively scored in all three respects of "attraction and heritage potentials", "supporting facilities" and "entrepreneurship", which implicitly denotes that in addition to the development of tourism, it has also led to the rural development and it can be hoped for sustainability of tourism development in them. This small number shows that rural tourism has unrealistically overstated both in the statements of policy-makers and executives and in the academic literature. This group is suitable for more deliberate policies, more investments, introductions and promotions and proper branding. Among these, the situation in the villages of Anjdan, Ravanj, Dehno, and Alvir is very significant. However, none of the villages in this group have had a very prominent status in employment and entrepreneurship, and this field still requires more deliberate reflection and planning. Contrarily, for the fourth group of villages, at least in the short term, the tourism is not an appropriate and viable economic option to improve the livelihood and income of their residents, and planning or investing in their tourism development will not be rational. In the more numerous villages of the third group, each with a better situation than average and a positive score in one of three aspects, tourism will not have much priority for planning as the driver of development. In contrast, the most important finding of the present study is the identification of the second group villages with the highest number (50 villages), divided into three distinct categories, each in two areas of three aspects identified for sustainability of tourism development. Planning is needed to strengthen the third dimension to realize and stabilize tourism. Among the top villages in terms of attractions and supporting facilities and weakness in job creation, the Vafs in Komijan county, the top villages in the fields of attraction and employment but requiring more facilities, the Ghalhar villages in Delijan county, Khorheh in Mahallat and Taraz-Nahid in Saveh, and villages that despite the lower attraction status are higher in the fields of facilities and employment, the Abgarm village of Mahallat and Samqavar and Chahraghan in Komijan, they have more prominent situations than other villages and are placed in the top priorities of planning.

5. Conclusion

Rural tourist destinations differ in terms of the ability to attract tourists and according to the history, valuable heritages and attractions of nature and culture, each responsive to specific parts of the market. Spatial analysis is one of the requirements for the sustainable development of tourism and the avoidance of spatial inequalities. Considering and estimating the carrying capacity of the areas, economic infrastructures, and the ability to supply

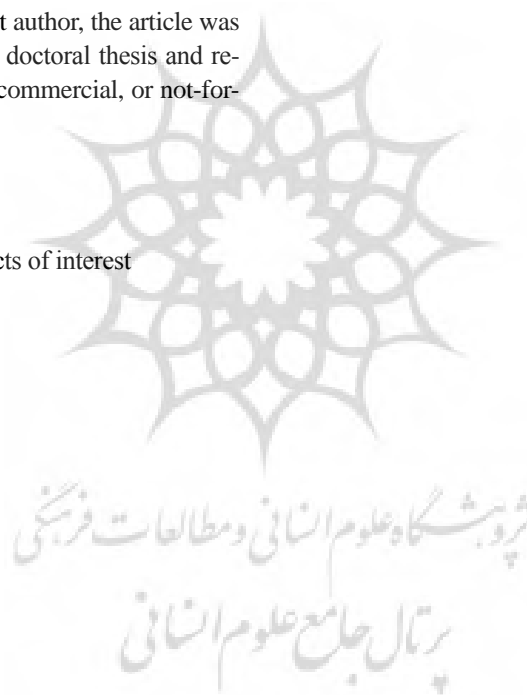
other products needed by tourists, the study and estimation of the facilities and special tourism infrastructure in residential destinations are important factors in tourism-based strategic planning. Inappropriately, tourism development's regional and spatial planning is limited to the capability-measuring of tourism attractions. To change this superficial view, identifying and planning rural tourism destinations by different capabilities and appropriate planning to effectively use them is necessary. All prioritized villages in this study are suitable targets for the foresight of rural tourism development programs in the province, but not all are equally important. More accurate prioritization of this group, based on the type of tourism and providing appropriate strategic and operational plans, requires further studies with a survey approach.

Acknowledgments

According to the correspondent author, the article was extracted from the first author's doctoral thesis and received no funding from public, commercial, or not-for-profit agencies.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

آمایش فضایی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان مرکزی

راضیه نوری^۱، عباس امینی^۲

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

۲- دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۱۳ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۳۰ بهمن ۱۴۰۲

برنامه‌ریزی برای پایداری در گردشگری روستایی نیازمند مطالعات آمایشی پایه است. تاکنون بیش از ۳۰ روستا در استان مرکزی به‌عنوان هدف گردشگری تعیین شده‌اند که نه لزوماً همگی مستعد توسعه پایدار گردشگری هستند و نه چنین امکانی منحصر به همین تعداد است. در مطالعه حاضر، به‌عنوان یک آمایش پایه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری روستایی، ۱۳۰ روستای مرتبط شناسایی و با طراحی کاربرگ جامعی، داده‌های موردنیاز در رابطه با موقعیت روستاها، الزامات ساختاری و انسانی گردشگری، انواع جاذبه‌ها و میراث ملموس و ناملموس قابل بهره‌برداری، مشاغل، محصولات و رویدادها و محرک‌ها و موانع توسعه گردشگری روستایی در سطح استان، گردآوری شد. با ملاحظه همزمان سه مقوله «میراث و جاذبه‌های گردشگری»، «ساخت‌ها و تسهیلات گردشگری» و «اشتغال و کارآفرینی گردشگری» به‌عنوان پیش‌نیازهای ضروری و پیامد مطلوب، چهار گروه متمایز برای برنامه‌ریزی‌های راهبردی گردشگری روستایی مشخص شدند. تنها ده روستا با وضعیت مطلوب در هر سه زمینه، مستعد پایداری در توسعه گردشگری بودند و در مقابل، گردشگری گزینه‌ای نامناسب برای ۲۲ روستا و فاقد اولویت راهبردی در ۴۸ روستای دیگر تشخیص داده شد. مهم‌تر آنکه ۵۰ روستای برخوردار از قابلیت و اولویت برای تحقق توسعه و پایداری گردشگری نیز در سه زیرگروه متمایز با نیازمندی‌های راهبردی متفاوت در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، شناسایی و معرفی شدند.

کلیدواژه‌ها:

گردشگری روستایی، آمایش فضایی، برنامه‌ریزی راهبردی، استان مرکزی

مقدمه

تسهیلات و امکانات، بازار گردشگری را حفظ کنند و از طرف به‌گونه‌ای آن را مدیریت کنند که علاوه بر توسعه گردشگری، بدون زوال و نابودی محیط طبیعی روستا به جمعیت ساکن هم سود برسانند (Valentina, 2013). پایداری گردشگری روستایی مقوله‌ای فراتر از توسعه آن و وابسته به الزاماتی است که بدون آن‌ها نمی‌توان تأثیرگذاری گردشگری بر وضعیت اقتصادی-اجتماعی جوامع مقصد را انتظار داشت (Sadeghi & Saeb, 2021) و بدون پایداری، توسعه فعالیت‌های گردشگری آینده جوامع روستایی را با چالش‌های اساسی مانند هزینه‌های اقتصادی از قبیل افزایش قیمت کالا و خدمات و افزایش کاذب قیمت زمین، فصلی بودن فرصت‌های شغلی و تغییر در اشتغال‌های محلی روبه‌رو خواهد ساخت (Mowlai Hashjin et al., 2011). بنابراین پویایی منابع گردشگری روستایی در بلندمدت در گرو بهره‌برداری خردمندانه (Bayat, 2013) به‌گونه‌ای است که برای مثال کوتاهی مدت اقامت گردشگران باعث حذف افراد محلی از چرخه فعالیت‌های

باوجوداینکه در دهه‌های اخیر گردشگری روستایی را از مهم‌ترین صنایع کمک‌کننده به متنوع‌سازی اقتصاد در جوامع محلی می‌دانند (Qalami Cheraghtepi et al., 2021) و از راهبرد گردشگری روستایی به‌عنوان وسیله‌ای برای فراخوانی محتوای توسعه به مناطق روستایی در کشورهای جهان یاد می‌شود (Khattoonabadi & Rastghalam, 2011)، همچنان صحبت از پایداری در زمینه گردشگری روستایی نیازمند برنامه‌ریزی و مطالعات پایه‌ای گسترده‌ای است. رشد صنعت گردشگری در دنیای امروز پدیده‌ای روبه‌فزونی است و روستاها به سمت‌وسویی برای جذابیت بیشتر پیش می‌روند، اما همچنان با دو چالش روبه‌رو هستند. از طرفی باید با تنوع محصولات، رویدادها و جاذبه‌ها قادر به جذب گردشگر و برآورده ساختن انتظارات و نیازهای گردشگران مختلف باشند و با اصلاح و بهبود مستمر

* نویسنده مسئول:

دکتر عباس امینی

نشانی: اصفهان، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.

تلفن: ۱۲۹۰۹۴۰ (۹۱۳) ۹۸+

پست الکترونیکی: a.amini@geo.ui.ac.ir

این صورت، گردشگری در چهارچوب طرح‌های آمایشی اعم از ملی، منطقه‌ای و محلی می‌تواند مؤلفه مهمی از توسعه و حتی محرومیت‌زدایی باشد (Moshiry et al., 2011).

توجه و برآورد ظرفیت برد نواحی، زیربنای اقتصادی، قابلیت عرضه محصولات موردنیاز گردشگران، بررسی و برآورد تسهیلات و زیرساخت‌های ویژه گردشگری در مقاصد سکونتگاهی از موارد مهم در آمایش سرزمین مبتنی بر گردشگری هستند، اما برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و آمایشی، در نتیجه نگرش سطحی به گردشگری و ناآگاهی از کارکردهای توسعه‌ای این بخش در ابعاد منطقه‌ای، معمولاً محدود به قابلیت‌سنجی جاذبه‌های گردشگری در بخش کوچکی از شرح خدمات خود انجام می‌شوند. برای تغییر این نگاه سطحی، شناسایی و آمایش مقاصد گردشگری متناسب با قابلیت‌های متفاوت و برنامه‌ریزی تصمیم‌گیری نظام‌مند و منطقی در ارتباط با توان توسعه گردشگری و استفاده اثربخش از ظرفیت‌های گردشگری آن‌ها ضروری است. یکی از رویکردهای سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور در ارتباط با توسعه گردشگری در روستاها شناسایی و ثبت روستاهای هدف گردشگری است که در آن‌ها یک یا مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که می‌تواند انگیزه‌های برای سفر و اقامت گردشگران باشد (Korani, 2020). واقع امر نیز این است که روستاهای کلیدی و هدف گردشگری، با توسعه اقتصاد و میراث‌های فرهنگی روستایی، می‌توانند نقش بازنمایی و تأثیری راهبرانه در ارتقاء کیفیت گردشگری روستایی داشته باشند (Zhang et al., 2022). اما، علاوه بر آنکه ظاهراً مبنا و ملاک این گزینش یا شناسایی تنها وجود جاذبه(های) گردشگری است و الزامات دیگر چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرند، جوامع محلی نیز در فرایند آن مشارکت چندانی ندارند و جلب این مشارکت چالش مهمی برای آن محسوب می‌شود. در واقع، صرف زمینه‌سازی برای افزایش تعداد بازدیدکنندگان از مناطق روستایی، اثربخشی و کارایی لازم برای توسعه گردشگری جامعه‌محور را ندارد، بلکه دیدگاه و ابتکاری غیرمسئولانه و ناکارآمد به حساب می‌آید. گردشگری مانند هر موضوع چندبعدی دیگر، کلیتی سیستمی است که درک درست آن نیازمند شناخت اجزا و عناصر آن در ترکیب و تعامل با یکدیگر است. در سیستم گردشگری روستایی، که نخستین بار در مدلی از سوی باتلر و هال در سال ۱۹۹۸ معرفی شد و پس از آن به صورت گسترده‌ای توسط محققان گردشگری روستایی مورد استفاده قرار گرفت، مهم‌ترین این عناصر منابع طبیعی، فرهنگی و اجتماعی جوامع محلی، گردشگران، مشاغل و زیرساخت‌های گردشگری و تأثیرات آن بر نواحی روستایی هستند (Malek & Kalantari, 2014). همه انواع گردشگری روستایی، از گردشگری فرهنگی تا اکوتوریسم، شامل عناصری از جغرافیا و فرهنگ (Dimitrovski et al., 2012) یا طبیعت و تسهیلات (Eruera, 2008) است که از طریق تعامل با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردمان محلی می‌تواند در مسیر پایداری فرصت‌هایی را برای توسعه جوامع و مناطق

گردشگری و آسیب رساندن به منابع در تضاد با اصول پایداری قرار نگیرد. در نتیجه توسعه گردشگری انبوه، با وجود میزبانی شمار زیادی از گردشگران از سوی روستاهای گردشگری‌پذیر در مدت زمان کوتاه برنامه‌ریزی شده توسط تورها و آژانس‌های گردشگری، نه برداشت مثبتی از حضور آنان برای ساکنان محلی ایجاد شده و نه بهره‌ای از منافع آن عاید بخش بزرگی از جمعیت روستا خواهد بود. گرایش، مشارکت و حمایت ساکنین از مؤلفه‌های کلیدی در پایداری توسعه گردشگری روستایی است که علاوه بر این می‌تواند عامل تغییر در سیستم اجتماعی، سیاسی و فرهنگی منطقه هم باشد (Amini et al., 2015) و همین عدم برنامه‌ریزی برای شمول و مشارکت مطلوب جوامع محلی در فرایند توسعه گردشگری روستایی است که باعث شده است گردشگری تاکنون نتواند محرکی برای رشد اقتصادی روستاهای ایران و عاملی برای شکل‌گیری پایدار فعالیت‌های اقتصادی موردنیاز و پسند ساکنان محلی باشد. بررسی تجارب موفق کشورهای توسعه‌یافته نیز مؤید آن است که توفیق در برنامه‌های توسعه روستایی نیازمند تعیین منطقی و درست اولویت‌ها، جلب مشارکت جوامع روستایی و شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های آنان، به گونه‌ای است که به شیوه‌ای درون‌زا امکان آن را بیابند که متناسب با فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در روستاها برای بهبود کیفیت زندگی خود برنامه‌ریزی کنند (Neumeier, 2012; Haven-Tang & Jones, 2012).

جایگاه گردشگری در نظام حکمرانی کشور، بیش از آنکه کسب‌وکاری محلی با محتوای فرهنگی در راستای حفظ میراث طبیعی و فرهنگی این جوامع باشد، کمک به اقتصاد ملی و ابزاری برای بهره‌برداری از منابع طبیعی و ارزش‌های روستایی به نفع اقتصاد کلان ملی است (Khosroboeygi Borchalouei, 2016). در واقع، غلبه دیدگاه «روستا در خدمت گردشگری» و فقدان دیدگاه «گردشگری در خدمت روستا»، باعث اختلاف اساسی و بلکه تضاد بین تلقی و تصور مردم از توسعه با تلقی و تصور صاحبان قدرت از توسعه شده و مانعی عمده برای تحقق پایداری در توسعه گردشگری روستایی در کشور است (Romiani et al., 2020). در ادبیات علمی نیز دیدگاه‌های فکری متفاوتی در این رابطه‌ها وجود دارد؛ از اینکه چگونه کسب‌وکارهای گردشگری پویایی لازم را پیدا نمی‌کنند یا حتی ممکن است تأثیرات زیان‌آوری بر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی داشته باشند. همچنین، در مقابل دیدگاهی که گردشگری را علاجه‌ی برای تنگناهای اقتصادی نواحی روستایی می‌داند، نظریات محتاطانه‌تری هم هستند که نقش و قابلیت چندانی برای آن در فرایند کلی توسعه قائل نیستند (Greffe, 1994). واقع آن است که رشد گردشگری به‌عنوان راهبردی برای توسعه روستایی تفکر نسبتاً جدیدی است که اگرچه سیاست‌گذاران و مدیران محلی به اهمیت آن پی برده‌اند، اما اجرا و تحقق موفقیت‌آمیز آن همچنان به زمان بیشتری برای تقویت و یکپارچگی پشتوانه‌های فکری و تجربه‌های کارآمد نیاز دارد. در

از ۲۰ خانوار جمعیت دارند. موقعیت مرکزی ممتاز این استان در ایران و سابقه تمدنی آن، که بر اساس پژوهش‌های باستان‌شناسی و به گواه تپه‌ها و سنگ‌نگاره‌های تاریخی به هزاره‌های دوم و سوم پیش از میلاد می‌رسد (Naseri Fard, 2007)، در کنار انواع زیبایی‌ها و جاذبه‌های بکر طبیعی، میراث‌های کشاورزی، تاریخی و فرهنگی از قبیل ویژگی‌های خاص معماری، دست‌کندها و کبوترخانه‌ها در مناطق مختلف روستایی، ظرفیت‌های چشمگیری را برای این استان به‌عنوان مقصد مناسبی برای حضور گردشگران، ایجاد کرده است (General Directorate of Cultural Heritage and Tourism of Markazi Province, 2023). پژوهش حاضر متمرکز بر ۱۳۰ روستای این استان به شرح جدول شماره ۱ است که به درجات کم تا زیاد، ارتباط و پیوندی با مقوله گردشگری داشته‌اند. این شناسایی مبتنی بر گزارش‌ها و آمارهای منتشرشده و همچنین استعلام‌های حضوری و مذاکره‌ای با مدیران شهرستانی اداره‌ها و سازمان‌های مختلف در سطح استان صورت گرفته و تقریباً تمامی روستاهایی که از هرگونه پتانسیلی در زمینه انواع مختلف گردشگری‌های روستایی برخوردار بوده‌اند یا فعالیت‌های مرتبطی با این صنعت در آن‌ها وجود داشته است را شامل می‌شود. بنابراین، واحد تحلیل یا سطح سنجش در این مطالعه، نه فرد بلکه روستا بوده است. تصویر شماره ۱، پراکنش فضایی و موقعیت جغرافیایی روستاهای استان را در سه گروه «نقاط سرشماری شده با عنوان روستا» (که لزوماً همگی سکونتگاه‌هایی با ساختارهای جمعیتی و کارکردهای روستایی نبوده و نقاط جمعیتی غیرروستایی را نیز شامل می‌شوند)، «تمامی روستاهای بالای ۲۰ خانوار» و «۱۳۰ روستای مورد مطالعه»، در بستر توپوگرافی و تقسیمات سرزمینی نشان می‌دهد. در جدول شماره ۱ نیز نام‌های روستاهای مرتبط با گردشگری مورد مطالعه در شهرستان‌های دوازده‌گانه استان فهرست شده است.

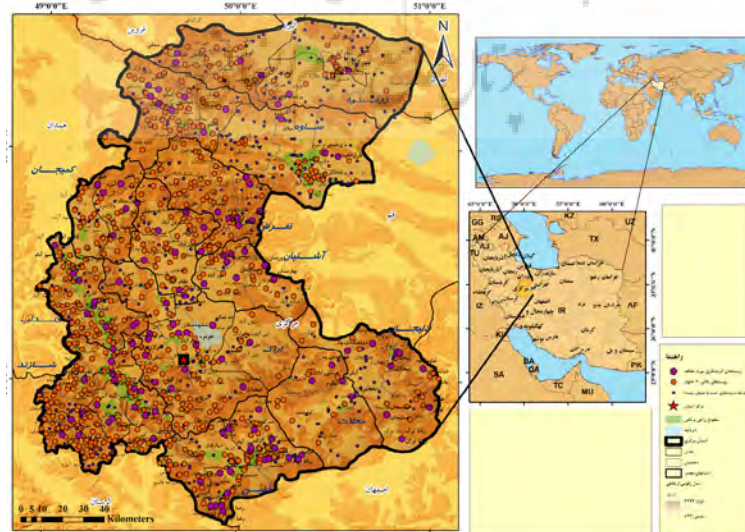
روستایی نیز فراهم آورد (Mowlai Hashjin et al., 2011).

در سرشماری‌های مرکز آمار و بر اساس آدرس‌های آماری فضایی موجود، نزدیک به ۱۲۰۰ نقطه جمعیتی در استان مرکزی به‌عنوان روستا وجود داشته که نزدیک به ۷۵۰ روستای استان بالای ۲۰ خانوار جمعیت دارند. از این میان تاکنون بیش از ۳۰ روستا به‌عنوان هدف گردشگری معرفی شده‌اند. علاوه بر آنکه با ملاحظه تمامی جوانب لازم برای تحقق گردشگری پایدار در نواحی روستایی شاید همه این روستاها مستعد آن نباشند، قطعاً روستاهای دیگری نیز از قابلیت‌های بالقوه و بالفعل و میراث‌های ملموس و ناملموس باارزشی برای زمینه‌های متنوع تاریخی، فرهنگی، طبیعی و معنوی برخوردار هستند. پس از شناسایی این روستاها، پژوهش حاضر به‌عنوان یک آمایش فضایی پایه، تا حد ممکن جامع‌نگر و با رویکردی راهبردی پیرامون گردشگری روستایی در سطح استان، ابتدا به طبقه‌بندی و معرفی آن‌ها، از روستاهای مستعد پایداری در توسعه گردشگری تا روستاهایی که برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری برای آن‌ها راهبردی غیرمنطقی خواهد بود، پرداخته است. روستاهای اولویت‌دار برای توسعه گردشگری نیز، شناسایی و به تفکیک راهبردهای مختلف موردنیاز برنامه‌ریزی برای این منظور، معرفی شده‌اند.

روش‌شناسی تحقیق

معرفی منطقه و جامعه آماری پژوهش

استان مرکزی با بیش از ۲۹ هزار کیلومتر مربع مساحت، در حدود ۱/۸ درصد از مساحت ایران را بین عرض‌های ۳۳ تا ۳۵ درجه شمالی و طول‌های ۴۸ تا ۵۱ درجه شرقی در برمی‌گیرد و به ۱۲ شهرستان با ۳۳ شهر و بیش از ۱۰۰۰ روستای دارای سکنه تقسیم می‌شود که شماری بیش از ۷۰۰ مورد آن‌ها بالاتر

تصویر ۱. موقعیت جغرافیایی و توزیع فضایی روستاهای استان مرکزی، در سرشماری‌ها و در پژوهش حاضر. مأخذ: نقشه پایه: وزارت کشور، بازترسیم: نویسندگان (۱۴۰۲)

جدول ۱. ترکیب، توزیع فضایی و نام روستاهای جامعه آماری مورد مطالعه.

شهرستان	تعداد و نام‌های روستاهای مورد مطالعه	شهرستان	تعداد و نام‌های روستاهای مورد مطالعه
خمین (۱۹)	چمداجرد، کفسان، برجک، مزاین، اسداباد، آشناخور، پشتکوه، نهشهر، فریق، فرج‌آباد، رباطمراد، چنار، امامزاده ورچه، دهنو، خوراوند، نازی، ورچه، گلداشت، سرکوبه	شازند (۲۱)	قدمگاه، تحت‌محل، خناردره علیا، ظهیرآباد، عمارت، حک سفلی، کیشان، پاکل، روغنی، نورآباد، آقبلاغ، هفته، باغ برآفتاب، سورانه، خلیج مالمیر، نهرمیان، ملاباقر علیا، رضاباد، سرسختی بالا، اسکان، عنبرته
ساوه (۱۳)	خانقاه، باغ‌شیخ، طراز ناهید، چمران، نشوه، یولاق، آقداش، بالقلو، کمالو، مراغه، جوشقان، سنگستان، سامان	اراک (۱۶)	مرادآباد، هزاوه، مصلح‌آباد، امرآباد، قلمه‌نو، مشکان، ابراهیم‌آباد، انجدان، طرمزه، داین، دهنمک، نظم‌آباد، گوار، مشهد میقان، خانمیران، جیریا
تفرش (۹)	جلایر، طاد، دارستان، نقوسان، دلارام، کوهین، کهک، خانک، سرآبادان	خنداب (۱۰)	قاسم‌آباد، درمن، دهنو، طورگیر، گوره‌زار، دهچال، استوه، آنج، آدشته، گازران
زرنديه (۷)	چناقچی علیا، چناقچی سفلی، صدرآباد، الویر، ویدر، امیرآباد، ورده	دلیجان (۱۱)	قالهر، رباط‌ترک، دودهک، کهک نزار، هرازجان، هستیجان، کروگان، بیجگان، وارن، خاوه، راونج
آشتیان (۷)	ورسان، موسی‌آباد، نادرآباد، سیاوشان، بهارستان، آهو، گرکان	فراهان (۷)	ارتگل، شیرین‌آباد، نظام‌آباد، خلت‌آباد، درویشان، واشقان، تبرته
محلالت (۴)	آبگرم، عیسی‌آباد، نخجیروان، خورهه	کمیجان (۶)	اسفندان، وفس، چهرقان، سماقور، طرلان، آمره

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

داده‌ها، متغیرها و شاخص‌های پژوهش

روستا، دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستاهای طی مراجعه‌ها و تماس‌های مکرر و در طول بیش از ۵ ماه از سال ۱۴۰۱ تکمیل و در موارد لازم تصحیح و روانسنجی گردید. بجای حذف موارد ناقص یا مخدوش، فرایند تکمیل دوباره برای دستیابی به اطلاعات درست و کامل در موارد قابل توجهی چندین بار انجام و تکرار شد. با تکمیل داده‌ها و صحت‌سنجی آن‌ها، مراحل مفصل پردازش و شاخص‌سازی‌های آماری لازم برای تحلیل‌های بعدی انجام شد. شرح مختصری از این عملیات همراه با معرفی متغیرهای حاصل و توصیف آماری آن‌ها، در جدول شماره ۲ ارائه شده است. به دلیل تعداد زیاد روستاهای این توصیف کلی است و تشریح تفصیلی‌تر وضعیت روستاهای و مناطق مختلف استان در قسمت‌های بعدی خواهد آمد.

چون هیچ‌گونه داده رسمی دست‌دوم در رابطه با وضعیت و توسعه گردشگری در روستاهای وجود ندارد، برای گردآوری داده‌های موردنیاز در رابطه با ۱۳۰ روستای مورد مطالعه به شیوه پیمایشی و دست‌اول، تا حد ممکن و در بیشتر مناطق با حضور در روستا و در موارد ناگزیر با مصاحبه از راه دور، اقدام شد. به این منظور کاربرد جامعی در رابطه با موقعیت و دسترس‌پذیری‌های روستاهای، جوانب مختلف پیش‌نیازها و الزامات ساختاری و انسانی موردنیاز برای شکل‌گیری و رونق گردشگری، انواع جاذبه‌ها و قابلیت‌های موجود و قابل بهره‌برداری، هرگونه فعالیت و کسب‌وکار مرتبط، محصولات و رویدادهای مرتبط، محرک‌ها و مشوق‌ها و موانع توسعه‌گونه‌های مختلف گردشگری روستایی در سطح استان، طراحی و تنظیم و به شیوه مصاحبه با مدیران محلی

جدول ۲. شاخص‌های ترکیبی حاصل از پردازش داده‌ها در رابطه با ارزیابی توسعه و پایداری گردشگری روستاهای.

متغیرها	ترکیب مقیاس	کمینه	بیشینه	متوسط	انحراف معیار
زیرساخت‌های عمومی توسعه در روستا	میانگین وزنی ۱۵ مورد	۱/۷۸	۴/۷۸	۳/۲۶	۰/۶۴
میراث و جاذبه‌های طبیعی روستا	میانگین وزنی ۱۰ مورد	۱/۶۷	۴/۱۱	۲/۸۲	۰/۵۴
میراث و جاذبه‌های تاریخی روستا	میانگین وزنی ۷ مورد	۰/۹۸	۴/۲۹	۲/۰۳	۰/۶۴
میراث و جاذبه‌های فرهنگی-اجتماعی روستا	میانگین وزنی ۱۱ مورد	۰/۵۵	۳/۰۰	۱/۵۹	۰/۴۶
برگزاری رویدادهای گردشگری در روستا	میانگین وزنی ۵ مورد	۰/۲۴	۳/۶۰	۱/۴۸	۰/۷۵
تسهیلات و زیرساخت‌های تخصصی گردشگری	میانگین وزنی ۹ مورد	۰/۰۰	۱۲/۸۵	۲/۱۵	۲/۵۹
کارآفرینی و اشتغال گردشگری در روستا	میانگین وزنی ۶ مورد	۱/۰۰	۳/۱۷	۱/۵۸	۰/۵۷
محرک‌ها و پیشران‌های توسعه گردشگری در روستا	میانگین وزنی ۸ مورد	۱/۰۰	۴/۰۰	۲/۴۰	۰/۶۴
موانع و بازدارنده‌های توسعه گردشگری در روستا	میانگین وزنی ۵ مورد	۱/۰۰	۴/۲۰	۱/۹۳	۰/۶۴

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

یافته‌ها

تحلیل عاملی و کاهش ابعاد داده‌ها و متغیرهای پژوهش

شاخص‌های نه‌گانه ترکیبی تشریح شده به شرح توصیفی جدول شماره ۲، برای خلاصه‌سازی و کاهش ابعاد وارد مدل آماری تحلیل عاملی شدند. آماره KMO با مقدار ۰/۷ و سطح معنی‌داری ۰/۰۱، تناسب داده‌ها و کیفیت آماری آن‌ها برای این تحلیل را تأیید کرد و سه عامل نهایی با قدرت تبیین واریانس و نحوه بارگیری از شاخص‌های نه‌گانه به شرح جدول شماره ۳ به دست آمدند و به‌عنوان پیش‌نیازها و وجوه متمایز، مستقل و مکمل رونق و توسعه گردشگری در روستا، به ترتیب «میراث و جاذبه‌های گردشگری»، «اشتغال و کارآفرینی گردشگری» و «زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری» نام‌گذاری شدند. عامل‌ها یا وجوه اول و سوم در واقع شرط‌های لازم و کافی برای شکل‌گیری، رونق و توسعه گردشگری روستایی و عامل یا وجه دوم نتیجه و پیامد توسعه مطلوب و پایدار آن محسوب می‌شوند.

راهبرد و روش تحلیل

چنانکه می‌دانیم عامل‌ها متغیرهای استاندارد دی با میانگین صفر و انحراف معیار یک هستند. بنابراین مقادیر مثبت یا بزرگ‌تر از میانگین نمره‌های عاملی، مربوط به مشاهده‌ها (در اینجا روستاها) بی با وضعیت بهتر و مطلوب‌تر نسبت به موارد دارای نمره‌های

جدول ۳. توصیف و نام‌گذاری عامل‌های استخراجی به‌عنوان وجوه و ابعاد توسعه و پایداری گردشگری روستایی.

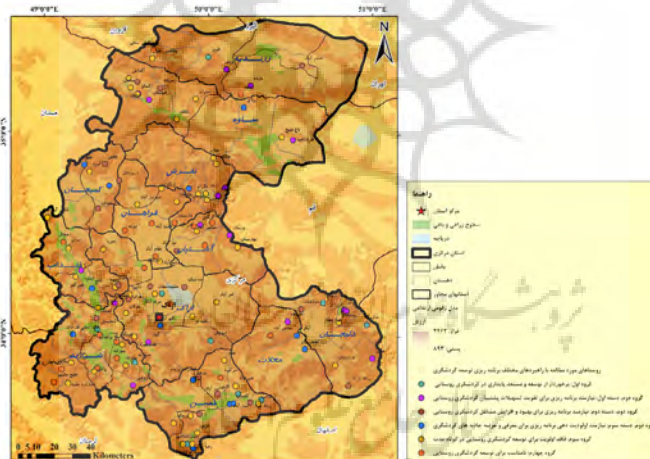
عامل‌ها و نام‌گذاری آن‌ها	وجه نخست (جاذبه و میراث)	وجه سوم (زیرساخت و تسهیلات)	وجه دوم (کارآفرینی و اشتغال)
میراث و جاذبه‌های فرهنگی - اجتماعی	۰/۷۷		
رویدادهای گردشگری	۰/۷۰		
میراث و جاذبه‌های تاریخی	۰/۶۳		
میراث و جاذبه‌های طبیعی	۰/۵۹		
زیرساخت‌های تخصصی گردشگری		۰/۸۲	
بازدارنده‌های توسعه گردشگری		-۰/۴۹	
پیشران‌های توسعه گردشگری			۰/۸۷
کارآفرینی و اشتغال گردشگری			۰/۷۶
زیرساخت‌های عمومی توسعه			۰/۴۵
قدرت (درصد) تبیین واریانس	۲۲/۴۹	۱۴/۴۰	۲۰/۲۰
مقدار ویژه	۲/۰۲	۱/۳۰	۱/۸۲

جدول ۴. پراکنش منطقه‌ای روستاهای گردشگری استان مرکزی در سطوح مختلف توسعه.

مجموع	فراوانی روستاهای برخوردار از توسعه گردشگری در سطح				شهرستان‌ها
	ضعیف (—)	پایین (—+)	متوسط (++)	بالا (+++)	
۷	۳	۲	۲	۰	آشتیان
۱۶	۲	۷	۵	۲	اراک
۹	۱	۶	۲	۰	تفرش
۱۹	۱	۸	۷	۳	خمین
۱۰	۱	۶	۳	۰	خنداب
۱۱	۰	۲	۷	۲	دلیجان
۷	۲	۱	۳	۱	زرندیه
۱۳	۱	۶	۶	۰	ساوه
۲۱	۶	۶	۷	۲	شازند
۷	۴	۲	۱	۰	فراهان
۶	۰	۲	۴	۰	کمیجان
۴	۱	۰	۳	۰	محلان
۱۳۰ (۱۰۰)	۲۲ (۱۶/۹)	۴۸ (۳۶/۹)	۵۰ (۳۸/۵)	۱۰ (۷/۷)	کل استان (درصد)

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

تصویر ۲. طبقه‌بندی و پراکنش فضایی روستاهای مورد مطالعه بر اساس راهبردهای متفاوت برنامه‌ریزی توسعه گردشگری. مأخذ: نقشه پایه: وزارت کشور، بازترسیم: نویسندگان (۱۴۰۲)

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

روستاهای مستعد پایداری و روستاهای فاقد اولویت برای توسعه گردشگری

در وهله نخست، اینکه تنها ۱۰ مورد از ۱۳۰ روستا به هر سه لحاظ «قابلیت‌های جاذبه»، «تسهیلات پشتیبان» و «ایجاد اشتغال» در وضعیت مطلوب بوده و می‌توان به پایداری توسعه گردشگری در آن‌ها امیدوار بود، بیانگر آن است که «نمود» گردشگری روستایی، چه در اخبار رسمی و در افواه سیاست‌گذاران و کارگزاران اجرایی و چه در ادبیات و فضاهای آکادمیک، بسیار بیشتر و برجسته‌تر از «بود» آن است. این گروه، که به لحاظ

جاذبه‌های عمده و موقعیت جغرافیایی در جدول شماره ۵ و تصویر شماره ۲ معرفی و ارائه شده‌اند و تقریباً همگی، علاوه بر زیرساخت‌های عمومی از تسهیلاتی مانند سیستم دفع فاضلاب و زباله، سرویس بهداشتی مناسب، پارکینگ، خانه‌های دوم، ویلای اجاره‌ای، اقامتگاه بوم‌گردی یا هتل، خدمات پذیرایی یا مجموعه گردشگری هم‌جوار و رستوران یا سفره‌خانه نیز برخوردار هستند، مقاصد مناسبی برای سیاست‌گذاری‌های سنجیده‌تر، سرمایه‌گذاری‌های بیشتر، معرفی و تبلیغات و برندسازی مناسب، هم از سوی مدیران و مسئولین و هم جامعه محلی، در اخبار و رسانه‌ها و به‌ویژه در فضاهای مجازی به شمار می‌آیند.

جدول ۵. توصیف فضایی روستاهای برخوردار از سطح بالای توسعه گردشگری در استان مرکزی (+/+)

روستا	دهستان	بخش	شهرستان	جمعیت	نمره‌های عاملی		
					F ₃	F ₂	F ₁
مرادآباد	مشهدمیقان	مرکزی	اراک	۹۸	۱/۳	۱/۴	۱/۳
انجدان	امان‌آباد	مرکزی	اراک	۲۹۶	۰/۶	۰/۵	۳/۵
جلماگرد	گله‌زن	مرکزی	خمین	۴۷۳	۰/۲	۰/۳	۰/۳
دهنو	آشناخور	مرکزی	خمین	۸۵۸	۲/۵	۰/۳	۰/۸
گلدشت	صالحان	مرکزی	خمین	۱۹۳۸	۲/۳	۱/۶	۰/۱
تحت‌محل	پل‌دوآب	زالیان	شازند	۷۴۰	۱/۱	۰/۸	۰/۲
عمارت	عمارت	قره‌کهریز	شازند	۳۳۳	۰/۷	۱/۸	۰/۵
خاوه	جوشق	مرکزی	دلیجان	۷۴۳	۰/۱	۱/۴	۱/۴
راونج	دودهک	مرکزی	دلیجان	۳۴۹	۲/۴	۰/۳	۲/۲
الویر	الویر	خراقان	زرنديه	۵۷۸	۲/۰	۰/۱	۱/۳

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

در بیشتر موارد بزرگی نمره‌های منفی چشمگیرتر از بزرگی نمره مثبت آن‌هاست. موارد انگشت‌شماری که یک جنبه مثبت آن‌ها قابل‌اعتنا باشد، می‌توان به روستاهای فرنگ در شهرستان خمین و ظهیرآباد در شهرستان شازند اشاره کرد که باوجود برخوردار بودن از تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب و برتر برای گردشگری، نه جاذبه‌های آن‌ها پتانسیل بالایی داشته و نه کار و اشتغالی چندانی در آن‌ها شکل گرفته است و دو روستای طاد در تفرش و آمره در کمیجان هم برتری جاذبه‌ای نسبی آن‌ها با برتری در دو جنبه دیگر همراه نبوده است. اما قابل‌توجه نمره مثبت کارآفرینی و اشتغال در تعداد نسبتاً زیاد نوزده روستا باوجود وضعیت فرودست در زمینه جاذبه‌ها و تسهیلات پشتیبان است. گرچه در اکثر این روستاها نیز این برتری و نمره مثبت خیلی قابل‌اعتنا نبوده و از میانگین صفر فاصله‌ای ندارد، اما مقدار آن در روستاهای آدشته در خنداب، خانک و کهک در تفرش، آقداش و بالقلو در ساوه و بالاتر از همه جیریا در اراک، قابل‌اعتنا و نیازمند بررسی بیشتر است. چنین وضعیتی می‌تواند باوجود تنها یک یا چند جاذبه محدود اما مهم و خاص در این روستاها به‌عنوان مقاصد با توان و پتانسیل جذب گردشگر و به وجود آمدن فرصت‌هایی برای فعالیت و اشتغال پیرامون آن مرتبط باشد، هرچند تعداد و تنوع جاذبه‌ها برتری ایجاد نکرده باشد و از زیرساخت و تسهیلات چندانی هم برخوردار نباشند.

در مقابل، مهم‌ترین یافته آمایشی پژوهش حاضر شناسایی روستاهای گروه دوم با بیشترین شمار (۵۰ روستا) به تفکیک سه دسته و پراکنش فضایی ارائه‌شده به شرح **جدول شماره ۷** است که هرکدام در دو زمینه از سه جنبه شناسایی‌شده برای پایداری توسعه گردشگری از برتری و مزیت و قابلیت نسبی برخوردار بوده و نیازمند برنامه‌ریزی برای تقویت بعد سوم در راستای

از این میان، وضعیت قابلیت‌های جاذبه‌ای گردشگری در روستاهای انجدان و راونج و وضعیت زیرساخت‌ها و تسهیلات پشتیبان در روستاهای دهنو، راونج، گلدشت و الویر بسیار قابل‌اعتنا و برجسته است، درحالی‌که هیچ‌کدام از روستاهای این گروه نیز از وضعیت چندان برجسته‌ای در رابطه با اشتغال و کارآفرینی برخوردار نبوده‌اند و این زمینه همچنان نیازمند تأمل و برنامه‌ریزی‌های بیشتر و سنجیده‌تری است، همان‌گونه که چالش اشتغال و درآمد پایدار تعیین‌کننده‌ترین عامل در حیات اقتصادی و اجتماعی همه روستاها و مقوله روستایی بودن در ایران معاصر است. در مقابل، برای روستاهای گروه چهارم به شرح و معرفی **جدول شماره ۶**، گردشگری دست‌کم در کوتاه‌مدت، گزینه اقتصادی مناسب و قابل‌پیشنهادی برای بهبود وضعیت معیشتی و درآمدی ساکنان آن‌ها نیست و برنامه‌ریزی یا سرمایه‌گذاری‌های احتمالی برای توسعه آن، مگر در مواردی استثنا و برخوردار از نوعی بازار گوشه^۱، منطقی و عقلانی نخواهد بود. شمار بیش از دو برابر آن‌ها در مقایسه با گروه نخست هم قابل‌اعتنا و تأمل است.

راهبردهای برنامه‌ریزی برای روستاهای مستعد توسعه گردشگری

برخلاف روستاهای دو گروه اول و چهارم، روستاهای پرشمارتر دو گروه دوم و سوم باتوجه‌به ترکیب دو نمره مثبت یا منفی از جنبه‌های سه‌گانه توسعه گردشگری، هرکدام خود به سه دسته متمایزتری تقسیم می‌شوند. در ۴۸ روستای سه دسته گروه سوم هم، که هرکدام تنها در یکی از سه جنبه وضعیتی برتر از متوسط و نمره مثبت دارند، گردشگری اولویت چندانی برای برنامه‌ریزی به‌عنوان محرک توسعه این روستاها نخواهد داشت، به‌ویژه آنکه

1. Niche market

رابطه با جاذبه‌ها و تسهیلات پشتیبان با برتری در ایجاد اشتغال و کار همراه نبوده، روستای وفس در شهرستان کمیجان (با سه نمره ۲/۲، ۰/۴ - ۱/۱)، از هفده روستای برتر در زمینه‌های جاذبه و اشتغال اما نیازمند تسهیلات بیشتر، روستاهای قاهر در شهرستان دلپجان (۲/۷، ۱/۵، ۰/۷ -)، خورمه در محلات (۱/۹، ۱/۸، ۱/۵ -) و طراز ناهید در ساوه (۱/۱، ۱/۲، ۱/۶ -) و از چهارده روستایی هم که با وجود وضعیت پایین‌تر جاذبه‌ها در زمینه‌های تسهیلات و اشتغال دست بالاتر هستند، روستاهای آبگرم محلات (۱/۱ - ۱/۹، ۱/۹)، سقاوار کمیجان (۱/۵، ۱/۹ - ۱/۵) و چهرقان کمیجان (۰/۲ - ۱/۷، ۱) وضعیت‌های برجسته‌تری نسبت به بقیه روستاها داشته و در اولویت‌های نخست برنامه‌ریزی قرار می‌گیرند.

تحقق و پایدارسازی گردشگری هستند. گرچه همه این روستاها، هدف‌های اولویت‌دار و مناسبی برای آینده‌نگری برنامه‌های توسعه گردشگری روستایی استان هستند، اما همگی از وزن و اهمیت یکسانی برخوردار نیستند. اولویت‌بندی دقیق‌تر این گروه به‌ویژه بر اساس نوع گردشگری و ارائه برنامه‌های راهبردی و عملیاتی مناسب برای هر کدام نیازمند مطالعه تکمیلی و مستقل دیگری با رویکرد پیمایشی است. اما بر اساس نتایج کنونی و مقایسه روستاها با یکدیگر باتوجه به ترکیب نمره‌های سه‌گانه آن‌ها، که به دلیل حجم زیاد گزارش نشدن، می‌توان موارد برتر و قابلیت‌های برجسته‌تر را برشمرد.

از میان نوزده روستای دسته اول که برتری همزمان آن‌ها در

جدول ۶. روستاهای کم‌بهره از موقعیت و بدون اولویت برای توسعه گردشگری در میان روستاهای مورد مطالعه (۱-۱-).

شهرستان	روستاهای پایین‌تر از حد متوسط در هر سه جنبه توسعه گردشگری
شازند	سورانه، حک سفلی، قدمگاه، سرسختی بالا، خلیج المیر، ملاباقر علیا
فراهان	نظام‌آباد، تبرته، خلت‌آباد، واشقان
آشتیان	موسی‌آباد، سیاوشان، آهو
زرنديه	امیرآباد، جناقچی سفلی
اراک	مشگان، طرمزد
محلات	عیسی‌آباد
تفرش	دارستان
خمین	سرکوبه
خنداب	دهچال
ساوه	نشوه

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

جدول ۷. روستاهای هدف برای اولویت‌های برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری در استان مرکزی.

جوانب	روستاهای برتر در زمینه‌های (الف) و نیازمند برنامه‌ریزی برای بهبود و تقویت در زمینه (ب)
(الف)	جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری
(ب)	کارآفرینی و اشتغال
	تسهیلات پشتیبان
	تسهیلات و اشتغال‌زایی گردشگری
	باوجود فرودستی پتانسیل جاذبه
شهرستان‌ها	
آشتیان	ورسان، گرکان
اراک	گوار
تفرش	سرآبادان
خمین	پشتکوه، رباطمراد، امامزاده ورچه، نازی
خنداب	درمن
دلپجان	رباط‌ترک، دودک، هرازیجان
زرنديه	صدرآباد
ساوه	مراغه، سامان
شازند	اسکان، نورآباد
فراهان	درویشان
کمیجان	اسفندان، وفس
محلات	-
تعداد	۱۹
	۱۷
	۱۴

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

بحث و نتیجه‌گیری

مقصدهای گردشگری روستایی، نه تنها از نظر قابلیت و توان جذب گردشگر با هم متفاوت بوده و باتوجه به تنوع و درجات مختلفی از کیفیت مؤلفه‌های طبیعی و فرهنگی هر کدام پاسخ‌گوی بخش‌های خاصی از نیاز بازار هستند، بلکه توجه و برآورد ظرفیت برد نواحی، زیربنای اقتصادی، قابلیت عرضه دیگر محصولات مورد نیاز گردشگران، بررسی و برآورد تسهیلات و زیرساخت‌های ویژه گردشگری در مقاصد سکونتگاهی از موارد مهم در آمایش سرزمین مبتنی بر گردشگری هستند. از این رو، آمایش راهبردی و تحلیل فضایی، از الزامات توسعه پایدار گردشگری، برای اجتناب از اولویت‌دهی‌های ناسنجیده و نالازم یا نابجا و نامناسب، هم در انتخاب مقصد هدف برای توسعه گردشگری و هم برنامه‌ریزی برای آن است. اما برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و آمایشی، به دلیل نگرش سطحی به گردشگری و کارکردهای توسعه‌ای آن، معمولاً محدود به قابلیت‌سنجی جاذبه‌های گردشگری هستند. برای تغییر این نگاه سطحی، شناسایی و آمایش مقاصد گردشگری متناسب با قابلیت‌های متفاوت و برنامه‌ریزی منطقی در ارتباط با توان توسعه گردشگری و استفاده اثربخش از ظرفیت‌های گردشگری آن‌ها ضروری است. در همین راستا، ژانگ^۲ و همکاران (۲۰۲۲) نیز اشاره می‌کنند که مدل توسعه گردشگری روستایی در چین نیز برای جلوگیری از تشدید مشکلاتی مانند سطح پایین زیرساخت‌ها، یکسان شدن فرم و شیوه گردشگری و از بین رفتن جلوه‌های موضوعی برجسته و تخریب منابع و محیط، بایستی با فوریت به تمرکز بر روستاهای کلیدی و شاخص ارتقا پیدا کند.

راهبرد تحلیلی مطالعه حاضر مبتنی بر ملاحظه همزمان «میراث و جاذبه‌های گردشگری» و «زیرساخت‌ها و تسهیلات پشتیبان» به عنوان شرط‌های لازم و کافی برای شکل‌گیری، رونق و توسعه گردشگری روستایی و «اشتغال و کارآفرینی» به عنوان نتیجه و پیامد آن، برای ارزیابی و طبقه‌بندی راهبردی روستاهای مقصد گردشگری استان مرکزی بود. سه عنصری که سان و وانگ^۳ (۲۰۲۲) نیز در مطالعه خود برای ارزیابی سیستمی پایداری توسعه در مقاصد گردشگری روستایی، با عنوان جامع، میراث و صنعت گردشگری از آن‌ها نام برده و سه زیرسیستم «توسعه اجتماعات محلی»، «حفاظت از میراث» و «توسعه گردشگری» را برای آن تعریف کردند.

همه روستاهای اولویت‌دار شناسایی و معرفی شده در این مطالعه، هدف‌های مناسبی برای آینده‌نگری برنامه‌های توسعه گردشگری روستایی استان هستند، اما همگی از اهمیت یکسانی در این راستا برخوردار نیستند. اگرچه رویکرد پایداری در توسعه گردشگری روستایی مستلزم بررسی‌های آمایشی گسترده

پیرامون جاذبه‌ها و رویدادها و تسهیلات و زیرساخت‌ها برای شناسایی قابلیت‌های واقعی برنامه‌ریزی متناسب با قابلیت‌های مقصدهای گردشگری است، اما اولویت‌بندی دقیق‌ترین روستاها، بر اساس نوع گردشگری و ارائه برنامه‌های راهبردی و عملیاتی مناسب برای هر کدام، نیازمند مطالعات تکمیلی با رویکردهای پیمایشی در هر کدام از مناطق مختلف استان نیز هست. آنچه در این مرحله و بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان پیشنهاد کرد، خارج کردن روستاهای معرفی شده در جدول شماره ۶ از دستور کار توسعه گردشگری، برنرسازی برای ده روستای معرفی شده در جدول شماره ۵ و ضرورت انجام پیمایش‌های تکمیلی برای تدوین راهبردهای مختلف و متناسب برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در هر کدام از سه گونه روستاهای معرفی شده در جدول شماره ۷ است. در پایان ذکر چند نکته شایسته است. این نوشته پژوهشی پیرامون ۱۳۰ روستای پهنه گسترده استان مرکزی با تاریخ و فرهنگ و جغرافیای گونه‌گون و بسیار غنی است. گونه‌گونی و غنایی که بسیاری از آن‌ها در بیرون از سکونتگاه‌های شهری، در برگ‌های جغرافیایی منفرد و کهن اما با اصالت و سرپا، روستاهایی که هر یک میراثی گران‌بها از دیرینه‌های تاریخ در جغرافیای امروز استان هستند، محفوظ و مضبوط مانده‌اند و در مواردی، منحصر به فرد با ارج و امتیاز برجسته‌ای در مقیاس ملی هستند. گرچه همه این میراث‌های فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی از طریق کاربرد طراحی شده با ذکر نام و مصداق ثبت و گردآوری شدند، اما در این نوشتار باتوجه به ماهیت و هدف آن، ذکر چندانی از آن‌ها به میان نیامد و چنانکه در بالا اشاره شد، مطالعات پیمایشی تکمیلی بیشتری بر پایه انواع و تمایز این موارد می‌توان انجام داد. در مقابل، در گروه‌بندی و راهبردهای مختلف برنامه‌ریزی پیشنهاد شده برای آن‌ها، به جز گروه سوم، از ۸۲ روستای سه گروه دیگر نام برده شد. همه این نام‌ها و تفکیک بین آن‌ها مبتنی بر داده‌های گردآوری شده است که بدون شک با قطعیت همراه نیست و خطا و شاید اشتباه در مواردی از آن‌ها وجود دارد. هم در رابطه با شمول یا عدم شمول فهرست نخست ۱۳۰ روستای انتخاب شده به شرح جدول شماره ۱ و هم در رابطه با نتایج کار در جداول بعدی. شاید روستاهای دیگری از قلم‌افتاده باشند و شاید برخی هم باید در نظر گرفته نمی‌شدند. به‌ویژه ممکن است از نظر برخی آگاهان یا مدیران محلی و منطقه‌ای، نتایج در مواردی چندان با واقعیت مطابقت نداشته باشد. این‌گونه خطاها هم می‌تواند به محتوای داده‌ها مربوط باشد و هم ناشی از تفاوت در ارزیابی‌های مدیران و مصاحبه‌شوندگان مختلف در رابطه با جوانب متعدد مورد مصاحبه و پرسش، که ممکن است در مواردی با وضعیت مشابه، متفاوت ارزیابی شده باشند و ناگزیر موجب خطاهایی در نتایج شده باشند. مقدم بر نتایج، هدف و تأکید اصلی پژوهش بر شیوه انجام کار و راهبرد تحلیلی آن با رویکردی آمایشی برای کمک به انتخاب درست راهبردهایی برای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی

2. Zhang

3. Sun, J. & Wang, S.

در روستاهای مختلف بود؛ هدفی عینی برای برنامه‌ریزی‌های عملی، که نیازمند تکمیل و اصلاح در پژوهش‌های آینده است.

تشکر و قدردانی

مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول بوده و بنا به اظهار نویسنده مسئول، هیچ‌گونه حامی مالی نداشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Amini, A., Bakhti, S., Babajamali, F. (2015). [Evaluation of host society attitude towards tourism development in rural areas; case of Domab village (Persian)]. *Journal of Tourism Management Studies*, 10(3), 77-106.
- Bayat, N. (2013). [Presentation of the management model of tourism effects in rural areas; case of Kamazan-e-Sofla rural district, Malayer county (Persian)]. PhD Desertation, University of Tehran.
- Dimitrovski, D. D., Todorovic, A. T., Valjarevic, A. D. (2012). Rural tourism and regional development: Case study of development of rural tourism in the region of Gruža, Serbia. *Procedia Environmental Sciences*, 14, 288-297.
- Eruera, A. (2008). Rural tourism development in the eastern Hokianga area, Auckland, New Zealand. Master's Thesis, Auckland University of Technology.
- General Directorate of Cultural Heritage and Tourism of Markazi Province. (2023). [Historical background of the province (Persian)].
- Grefe, X. (1994). Is rural tourism a Lever for economic and social development? *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 22-40.
- Haven-Tang, C., Jones, E. (2012). Local leadership for rural tourism development: A case study of Adventa, Monmouthshire, UK. *Tourism Management Perspectives*, 4, 28-35.
- Malek, M., Kalantari, M. (2014). [Spatial analysis and ranking of tourism attractions and roads infrastructure and roads network in deserts of Iran, case of Khood va biabanak parish (Persian)]. *Arid Regions Geographic Studies*, 5(17), 53-71.
- Korani, Z. (2020). [Explanation of the scenario, strategies and implementation solutions of rural tourism development, case of Rijab Tourism Area (Persian)]. *Agricultural Extension and Education Research*, 13(3), 27-46.
- Khatoonabadi, S. A., Rastghalam, M. (2011). [Assessment of rural tourism organization using SWOT technique; case of tourism villages in Chaharmahal & Bakhtiari Province (Persian)]. *Journal of Economics and Agricultural Development*, 25(3), 330-338.
- Khosrobeygi Borchalouei, R. (2016). [Government, society and rural tourism in Iran, a reflection on the discourse of modernization and the confrontation of national and local stakeholders (Persian)]. *Geography*, 14(49), 115-132.
- Moshiry, S. R., Mahdavi, M., Jalali Kalehsar, Z. (2011). [Qualitative evaluation of tourism capabilities in rural development, case study of Ahar (Persian)]. *Territory*, 8(4), 1-26.
- Mowlai Hashjin, N., Danlin, K., Hossein Nejad, M. (2011). [Analysis of the consequences of tourism in the instability of rural settlements; case of Balad Kojour, Noshahr county (Persian)]. *Regional Planning*, 1(2), 1-14.
- Nasari Fard, M. (2007). [Rock museums, rock arts: Iran petroglyphs (Persian)]. Navaye Danesh Publications.
- Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research? Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research. *Sociologia Ruralis*, 52(1), 48-69.
- Qalami Cheraghtepi, M., Darban Astane, A., Khorasani M. A. (2021). [Identification and analysis of drivers of rural tourism development; case of Urmia city (Persian)]. *Journal of Iran's future research*, 3, 222-244.
- Romiani, A., Shayan, A., Sojasi Qeidari, H., Rezvani, M. R., (2020). [Comparative analysis of spatial planning for rural tourism development in Iran, Portugal, Serbia and Turkey (Persian)]. *Tourism Management Studies*, 14(48), 117-148.
- Sadeghi, H., Saeb, S. M. (2021). [Ecological analysis of order and security in rural tourism of Isfahan province (Persian)]. *Scientific Journal of Geographical Explore in Desert Areas*, 9(2), 137-155.
- Sun, J., Wang, S. (2022). Construction on evaluation system of sustainable development for rural tourism destinations based on rural revitalization strategy. *Geographical Research*, 41, 289-306.
- Valentina, R. (2013). Urban tourism between content and aspiration for urban development. *Management and Marketing*, 11, 193-201.
- Zhang, Y., Li, W., Li, Z., Yang, M., Zhai, F., Li, Z., Yao, H., Li, H. (2022). Spatial distribution characteristics and influencing factors of key rural tourism villages in China. *Sustainability*, 14, 14064. <https://doi.org/10.3390/su142114064>.